

מפעל הפועל באופן אוטומטי בכל השבת – 1087

לקמן 'נעקוב' אחר דיון שהתנהל בשנת תשי"ב אודות הפעלת מפעל תרופות ברמת גן בשבת באופן אוטומטי, נתמקד בעוד צד של דין הריחיים (שבגמ') בשבת יח. נאמר שהאיסור או משום שביתת כלים או משום השמעת קול- ובירושלמי טעם נוסף, שחלק מהדיון אודות הפעלת המפעל נסב עליו. (ובכל הדיון לא הוזכר חששו של האג"מ ח"ד סימן ס').

ירושלמי, שבת פרק א הלכה ה' / איסור הריחיים מבעוד יום

א"ר יוסי בי רבי בון מפני שהוא שכת ותוקע את היתד.

מה היא הפעולה ? תיקון תקלה או שיפור אופן הפעולה ? ולקמן

פני משה: רבי יוסי בר' בון. אמר נמי טעמא דאחריני איכא לאסור ברחיים מפני דחיישין שהוא שוכח ותוקע את היתד בשבת לתקן את הצריך לו בהרחיים ומה"ט אסרו ליתן חטים לתוכן אפי' מע"ש
קרוב העדה: דגורין שמא ישכח ויתקע היתד שלא יטחנו עוד או יסיע יתד שהריחים נשענת עליו וזהו איסור דאורייתא משום בנין:
ידיד נפש: רוצה הוא לחזק את הריחים שיהיו קבועים באדמה, ושוכח שהוא שבת ותקע את היתד...

משפטי עוזיאל ח סימן כ"ח: (ומעכ"ת (-הרב ישראל וועלץ) פירש דברי הירושלמי כדי שיטחנו בטוב יותר ומשום שזה שכיח חיישין לאסור ומינה דן לאסור העמדת השעון מערב שבת להדליק בשבת דחיישין שמא יהיה רפוי בשבת ויתקע בשבת כדי שיפעיל בשעתו. ולענ"ד אין מכאן ראייה דהנה בפני משה... ובקרוב העדה... הרי ששניהם פירשו משום שיחזק הריחיים, אלא הפני משה פירש שמא יתקן והקרוב העדה פירש שמא יתקע יתד או יסיע היתד לעצור את טחנתם והיינו משום שהריחיים הם פועלים ומפעילים, לכן יש לחוש שמא יתקן כדי שיטחנו היטב עד שיעשו קמח דק או שיעצרו אותם לגמרי כאשר לא יצטרכו לטחון ושני דברים אלה לא שייכים בשעון המדליק...

חשוב על עוד דוגמאות בהם נאסר "שמא..." האם נוכל לתת כלל מתי חששו ומתי לא ? (מאכלים, תרופות, תקיעת שופר, רכיבה על חמור, נגינה). בחשש של תורה לעומת דרבנן ? בחשש למלאכה שנעשית בקלות ? בקושי ? הפסד ממון ? דבר המצוי ?

שו"ת רב פעלים חלק א – אורח חיים סימן כה / אופניים בשבת

ודע דאין לנו לגזור בני"ד שמא יבואו ללמוד היתר לרכוב בקרון, שמושכין אותו בהמות או בני אדם, חדא דלא אתו למטעי, כי עין רואה שיש הפרש גדול בין זה לזה, ועוד אין לגזור גזירות חדשות מדעתינו, ודי שיעמדו אנשי הדורות האלה להזהר בגזירות המפורשים להדיא בדברי חכמים, על כן יש להתיר בשופי בין בשבת בין ביום טוב, בעיר שיש בה עירוב אפילו הולך לטייל. והנה נודע שיש בגארי"י זה הנזכר בשאלה סביבות הגלגל עור אחד עשוי לאסת"יג, והוא מקיף חודו של הגלגל, וזה העור מכניסין בו רוח על ידי כלי אחד המוכן לכך, כדי שיהיה בו נפח, שזה העור הוא הנוגע בפני הקרקע בהליכת הגלגלים, וצריך לזהר שלא יעשה הכנסת הרוח בזה העור בשבת או יום טוב, משום דהוי מתקן מנא, אלא יזהר לעשות דבר זה מע"ש או ערב יום טוב שיהיה נפוח ועומד מבע"י ואף על פי שהעור מתחכך בסלעים ונגרר ממנו לית לן בה, דדבר שאינו מתכוין דלאו פ"ר מותר.

שו"ת ישכיל עבדי חלק ג – אורח חיים סימן יב אות ד'

הבסקלי"ט דמעותד לקלקול כאשר החוש יעיד, דמתקלקל הגומי (הליסטיק) שמלא הרוח, וקרוב לודאי שיבוא לתקנו בשבת וביו"ט, ויבוא לידי איסור מלאכה דאורייתא ודרבנן, ודאי דאין מקום להתיר, דאף שכבר כ' דילמא הרוח מע"ש, הלא יש לחוש לשמא יתקלקל הליסטיק ע"י הצרורות שברחוב ויצא כל הרוח ויבוא לתקן... ומתהימא על מהרי"ח ז"ל דלא נחית לחששא זו, ובודאי הגמור דהר"י ז"ל לא היה בקי בטוב תהלוכי הבסקלי"ט הזה, ואם היה יודע שהוא עלול לקלקול ודאי דלא היה מתיר וכמדומני שמעתי מפי מגידי אמת מחו"ר בבל רבתי (כעת איני זוכר ממי מקדושים) שהיו אומרים שאח"כ שהכיר בטיב תהלוכיו הדר הוא לכל חסידיו לאסור.

שו"ת ציץ אליעזר חלק ז סימן ל אות ג'

יש בזה גם הגזירה של שמא יתקן מנא שבהרבה פעמים מתפוצץ הגומי מסביב לגלגל או מתרוקן האויר ויבוא לתקן אותו או למלאות אויר בגומי וכדומה.

וע"ע חזון עובדיה חלק ד' עמ' ע"א לסברות המתירים. האם דברי ר' בון יכולים להוות מקור לאיסור ?

שו"ת היכל יצחק אורח חיים סימן יט / מבית הרושת לתרופות איקפארם

ב"ה, כ"ח אדר תשי"ב. לכבוד הרבנים גדולי הדור שליט"א ראשי הרבנים לארץ ישראל שלום וברכה. שאלה: בעלי בית חרשת ברמת גן, לתעשיית תרופות, בתוך תהליך חימי, אם מחוייבים להפסיק את העבודה קודם כניסת השבת. בקרנו בבית החרשת וראינו את מהלך העבודה, עומדת שמה מכונה, צורתה כמו מקרר חשמלי, ושמה יש שעון שמראה את זמני העבודה. המכונה הזאת מעבדה מכונה אחרת העומדת בתוך דוד גדול, אשר שמה מונחים דברים חימיים, שמה יש מכונה אבטומטית העובדת באופן אובטומטי בלי הפסק יומם ולילה, והמכונה הזו מעבירה את זרם החשמל בתוך החמרים החימיים, והזרם מערבב ולש את החמרים הללו, עד שנעשה הקלציום, ומתוך הדוד עובר הקלציום המוכן לתוך כלי אחר, כפי שביאר לנו בעל בית החרשת, שהוא איש יהודי חרד, ואפשר לסמוך על דבריו בלי שום פקפוק, העבודה הזו שוהה בכל פעם, כלומר: - עבוד הקלציום הזה - בערך ששה ימים או שבעה ימים. המכונה האבטומטית הזו, נעשה באופן כזה שלא זקוקה לשום טיפול והשגחה, כשנגמרת העבודה, היא מפסיקה בעצמה את עבודתה, ונעשה גם באופן כזה, שאם יארע איזה קלקול במכונה נפסקת לגמרי העבודה והמכונה עומדת מלעבוד, עד שאין חשש שיצטרכו לתקן בכדי שלא יגרום הקלקול איזה הפסד בבנין ביהח"ר. אין שום השמעת קול מתוך המכונה, אלא רק זמזום קל, כמו שנשמע מתוך מקרר חשמלי. אם יפסיקו את העבודה קודם כניסת השבת, מתקלקלים החמרים החימיים העומדים באמצע העבודה ואינם ראויים לכלום, ויש בזה הפסד גדול.

והיות שרוב בתי החרשת העובדים במכונות אבטומטים, או כולם, עובדים בשבת, וידוע ומפורסם לכל שהמה עובדים באופן אבטומטי, אבל יש כאלה שצריכים להשגיח על המכונות ואם יארע קלקול מוכרחים לתקן שלא יגרום היזק בעצם הבנין או המכונה, ואפשר שיש מהם שמכניסים החמרים בשבת, ואם נתיר לביח"ר זה, לא יבין ההמונ ההבדל בין ביח"ר זה לאחר, ובכלל אם יש בזה משום ממצא חפצד ודבר דבר.

ומתוך שזה כבר ענין ציבורי, וכללי, אנחנו לא רוצים להזקק לשאלה זו, לפסוק הלכה למעשה. ואנחנו פונים בזה לכבוד הדרת גאונים, לפסוק בפרט זה הלכה למעשה. בית חרשת זה, לא צריך, ולא זקוק כלל לשום השגחה על המכונה, וביח"ר סגור בכל יום שבת, ולא נכנס שם שום אדם, וגם החדר סגור. בכבוד רב הרב שלמה זלקינד לנדרס.

שים לב לטעמים השונים לאיסור ולהיתר.

שו"ת היכל יצחק אורח חיים סימן כ / תשובת הגאון רבי בני ציון מאיר חי עוזיאל [נצ"ל] בענין הנ"ל.

לכבוד ידי"ן חברי ועמיתי הגאון הגדול המפורסם לתהלה וכו' כמוהר"ר יצחק אייזיק הלוי הרצוג יצ"ו הרב הראשי לישראל כאן שלום וברכה בחבה נעימה.

לפי תאורי השאלה שהיא שאלת חכם, התשובה בצדה, להתיר על פי פסק מרן ורמ"א ז"ל (או"ח סימן רנ"ב סעיף ה'), שמותר לתת חטים לתוך רחיים של מים סמוך לחשיכה, והגיה הרמ"א ולא חיישינן להשמעת קול), הדבר שנשאר בספק הוא הערת הרה"ג השואל יצ"ו, היות שרוב בתי חרושת וכו', ויש להוסיף על זה שודאי הוא שגם בבתי חרשת כעין זה הנזכר בשאלה לא ימלט שימצאו בהם ביום השבת פועלים לפקח על העבודה שנעשית מאליה בשבת. וכן כתב באשל אברהם (שם אות א'): ועל כל פנים לא יושב ישראל שם להיות יושב ומשמר.

אשל אברהם (אופנהיים) אורח חיים סימן רנב סעיף ה': (שו"ע סעיף ה) רחיים. ועל כל פנים לא יושב ישראל שם להיות יושב ומשמר. ובירושלים סגורים הרחיים שטוחנין בו חטים לפסח. ובשאלוניקי שמנהגם שטוחנים שם כל בעל בית בשוה משקל אחד, ואין צריך לעשות שום חשבון ולא כתיבה, טוחנין בשבת וישראל עומד שם ומשמר, עיין תשובת אהל יוסף סימן ד':

ובשו"ע התניא כתב: ובלבד שלא יעמוד ישראל אצלו בשבת לשומרו שלא יגנוב מפני מראית עין, שיאמרו שהוא שלוחו של ישראל. (שם סעיף ט"ו).

ולע"ד נראה שיסודה של הלכה זו, הוא מדברי הירושלמי, (שבת פ"א הלכה ה'), ועיין שם בפני משה) אין נותנים חטים לרחיים של מים וכו', א"ר יוסי בי רב בון, מפני שהוא שוכח ותוקע את היתד. לפיכך אינני יכול להחליט בעצמי בשאלה זאת, שהיא צריכה שקול דעת, ועיון מרובה, מטעם זה כתבתי בשולי המכתב, לדיון בישיבת המועצה המורחבת...

שו"ת היכל יצחק אורח חיים סימן יט

...וכאן משהופעלו המוטורים מעשי"ק הכל הולך אבטומטית. ולכאורה מאי שנא מכל המנויים במשנה ובגמרא, [שבת דף י"ח], פתיקת מים לגינה וכו' וכו', ולא אסרו, (יש אומרים), לתת חטים לתוך הרחיים של מים אלא מפני שמשמעת קול, וזו אינה משמעת קול אלא זמזום קל, כדברי הרב הגר"ש לנדרס שליט"א [זצ"ל] אב"ד רמת גן, ולא אושא מילתא בשבת. ואפילו אם היה משמיע קול ג"כ מותר לדעת מרן הב"י ז"ל, [באו"ח סימן רנ"ב סעיף ה'], אלא שהרמ"א ז"ל, הביא בשם יש אומרים לאסור, אך לעצם הדין, הרי אין זה אלא ספק....

(האריך שם האם דין השמעת קול הוכרע או שעדיין יש בו ספיקא דרבנן והאם עושים ספיקא דרבנן לכתחילה, ולגבי ה"ישוב ומשמר").

והנה הגאש"ל נ"י [זצ"ל], אומר לסוף ולענ"ד נראה שיסודה של הלכה זאת הוא מדברי הירושלמי: אין נותנין חטין לרחיים של מים וכו', א"ר יוסי בר רבי בון, מפני שהוא שוכח ותוקע את היתד, (ירושלמי, שבת פ"א הלכה ה'), וכו'. והנה, התוס' שם כיוונו קרוב לכך, שהם אומרים שרבה סובר שלבית שמאי אסור משום גזירה שמא יעשה מלאכה בשבת עצמה, ואולם בשבת דף י"ח ע"א, לרבה הברייטא כבית הלל, ורק ברחיים של מים אסור משום השמעת קול, ולרבי יוסי ברבי בון ג"כ כבית הלל אלא גזירה שמא יתקע את היתד, שבוזה יש לגזור יותר, מלגזור שמא יעשה מלאכה בשבת עצמה. היינו שיטיל החטים בשבת עצמה.

והנה, ודאי שאין הלכה כרבי יוסי ברבי בון, לפי ששום אחד מהראשונים לא הזכיר שיטתו, והלכה כהבבלי שהאוסר, אינו אוסר, אלא מטעם השמעת קול, ואז לכו"ע. והרבה מן הראשונים לא חששו לכך, ולב"ש כבר אסור משום שביתת כלים, שזה דאורי"י לשיטתם... אין לנו לאסור שמא הלכה כהירושלמי כנגד הבבלי, ואין לנו אלא דברי רבותינו הראשונים והאחרונים ז"ל.

[אם שכיח שתתקלקל המכונה] (ה) מה שצריך להתבונן הוא, למה באמת לא חששו בתלמוד הבבלי לשמא יתקע את היתד ? והנראה, שסברו שזה לא שכיח, ובמילתא דלא שכיחא לא גזרו בו רבנן, ואף כאן צריך לבדוק אם שכיח, או לא שכיח, שתתקלקל המכונה, ואם במקרה של קלקול אם ההפסד יהי' גדול, אז יש לחוש, שאין אדם מעמיד עצמו על ממונו, ויש לחוש לא רק שמא ישכח, ור"י ברבי בון שאומר רק שמא ישכח, שמסתמא אין בזה הפסד מרובה, שמפסיק הטחינה בשבת, משא"כ בנדון דידן. אבל בשאלה דידן אפשר שיש לחוש, וצ"ע. וכן יש לחוש, שמא יבואו להקל לעצמם בשאר בתי חרשת להפעילם ע"י אבטומט, ושם אין הדבר כמו כאן, לפי מה שכותב הרב השואל, וע"כ אני מסכים להצעת חברי הגה"ג הראש"ל שליט"א [זצ"ל], להציע לפני המועצה המורחבת, (ובלבד להמציא לרבנים הגאונים החברים שליט"א), השאלה, ותשובותינו....

שו"ת היכל יצחק אורח חיים סימן כ"א / תשובה מאת גאון אחד

ולדעתי, הענין הוא כך, המימרא של רבי בון מפני שהוא שוכח, הוא אליבא דב"ה, ולא אליבא דב"ש, שלב"ש דס"ל משום שביתת כלים, או משום טעם הירושלמי שם, ועשית כל מלאכתך, הוא ענין דאורייתא ולא דרבנן, אבל החשש של רבי בון הוא שמא ישכח, הוא גזירה דרבנן, כמו בזה שחששו לא יקרא לאור הנר שמא ישכח ויטה. וזה מביא הרמב"ם וכל הפוסקים. אלא תלוי בזה אם ישכח ויעשה איסור דאורייתא. אך באמת אסור, הן בלימוד והן לעשות מזה איזה דבר, אפילו רפואה כמו קלציום. ולכן שם בחטים כתוב בהספרים כיון שכבר התחילו לטחון עש"ק אפילו יעזור לגמור יהיה רק מלאכה דרבנן לכן מותר לב"ה, אבל אם יוכל לגרום מלאכה דאורייתא אסור, ולכן נפסק בסימן ש"כ, דזיתים וענבים אפילו יצאו שמן אסורים, גזירה שמא יבואו לסוחטו לכתחילה... א"כ לדעת ראשונים אלה אסור עכ"פ מגזירה שמא יסחוט, וזהו הירושלמי שמא יתקע היתד, הנ"ל.. וא"א לעשות דבר זה, שלא יעמוד איש ע"ג כל השבת, ואולי אפשר על ידי גוי שיעמוד על שבת ואז אפילו אם יעשה איזה מלאכה יהיה רק שבות אולי אפשר להתיר, אבל לא ע"י יהודי, וגם לא לרמות את עצמו שלא יעמוד שום איש. וד"ל.

שו"ת היכל יצחק אורח חיים סימן כ"ב / תשובת מרן לגאון הנ"ל.

העיר מהירושלמי שרבי בון גוזר מפני שהוא שכח ותקוע היתד, ואני השבתי שזהו אליבא דב"ש... (ב) אך יהי כמו שכ"ת אומר, שרבי בון אליבא דב"ה, אבל כלום תנאי שקלת מעלמא? הלא אין אחד מן הראשונים ז"ל, הר"י והרמב"ם, והרמב"ן והאור זרוע, והרא"ש והמרדכי, וכו' וכו' כולם ממש, המזכיר טעמו של רבי בון אף ברמז, והוא הדין לאחרונים ז"ל. ואמר כ"ג לעצמו, מה טעם הרמב"ם משמיט הדין של רחיים, דבר המפורש בתלמוד, וכי מפני שמביא, אין קורין לאור הנר שמא יטה? הלא כלום בעלי הברייתא של רחיים לא שנו במשנתנו אין קורין לאור הנר וכו'? הרי זהו דבר שלא יתכן לאמר, שהרמב"ם השמיט דבר זה מפני שהביא שאין קורין לאור הנר, וכללות גדולים הם בידינו שאין מדמין גזירות חכמים זו לזו, ואין למידים גזירות חכמים זו מזו, ואין מוסיפין על הגזירה... יהא שאמר אליבא דב"ה, אבל מכיון ששום ראשון ושום אחרון לא הזכירו, אין לנו להלכה למעשה עסק בו. והטעם למה לא חששו לדרכי בון...

(ג) כ"ג שליט"א אומר שהדבר תלוי, אם הוא דבר שאם יעשה אותו בשבת יעבור על איסור תורה, גזרו, ואם לא יהי רק איסור דרבנן, לא גזרו, ומביא מיין ושמן בסימן ש"כ... ובמש"ב שם בס"ק מ"ב, כתב דמותר, משום דאפילו אם סחטו בידים בשבת ליכא חיוב חטאת, אבל אם יטעון סמוך לשקיעה ממש, דלא יתירסקו קודם השבת ע"י הקורות, אסור היוצא מהן גזירה שמא יסחוט, וכו'.

והנה כבר חילקו חז"ל בעצמם... לדין מותר לטעון אפילו סמוך לחשיכה, ולא גזרו שמא יעשה בשבת, והחילוק הוא רק לענין השמן והיין היוצא, שאם נתן מבעוד יום באופן שמתרסקין לפני השבת, היוצא מהן מותר גם בו ביום, ואם נתן סמוך לשקיעת החמה, היוצא מהן אסור, והיינו רק לבו ביום. אך בנדון דידן, ודאי שאין כאן לפנינו שאלה להוציא התוצרת בשבת, לא מיניה ולא ממקצתיה... וכבר אמרתי שאין מדמין גזירות חכמים זו לזו, וכו' כנ"ל.

(ה) ברם אעפ"י שאין מדמין בגזירות חז"ל, מכ"מ עלינו לאסור כשיש חשש גדול ומצוי מאד שיעבור על איסור תורה, ועל זה נצטיינו לעשות סוג לתורה, ויפתח בדורו כשמואל בדורו. אם כי להקל אין לנו אותה הסמכות של חז"ל כלל וכלל, כמובן לכל תלמיד, והחכם עיניו בראשו, ומשום כך אני אומר, שדבר זה צריך עיון רב, בשום לב לפרצת הדור, וע"כ החלטנו לילך לרמת גן ב"ה בקרוב, והמקום ינחנו בדרך האמת. ומיהו לדינא ממש, אין ספק אצלי כמו שדנתי, שאם אין זה מצוי מאד שיתקלקל, ואם בתיקון יש איסור תורה לא היה לנו בשנים כתיקונם לחדש גזירה מדעתנו.

<u>בע"כ</u> <u>עמ"</u> יוס ברבי בשום	והנה משום שמה שכתבתי בתקן המכונה נראה דאין לחשוש, דמלאכה זו היא מרחוק גדולה ובהא לא חששו, דבוראי יזכור וזכא דפירש רש"י (שבת י"ח ע"ב ר"א וטוחה) דבצמר לזורה בעקורה וטוחה לא חיישין שישבת, דיוכר על ידי הטורח כגילוי הכיסוי או הטיח שהיו שבת והמלאכה אסורה בו ולא דמי לשמנים שאסרו להדליק בהן, (שבת כ"א) משום שמה ישבת ויטה, או לקרות לאור הנר, (שם י"א) דהתם בקל יעשה האי הטיח, משא"כ בנידון דידן דלאו כל אדם יודע מלאכת תיקונו ואפילו המשגיח על סדר העבודה צריך אימון, אלא היות טוב שיכולים לסדר שלא יכנס שם אדם בשבת והמכונה תפעול מאליה. תוס' וירוש' ה' / פלד', נדפסו ב' צבי' / עמוד 402 הדפוס המדעי הירושלמי	<u>היכל יצחק אורח חיים סימן כג תשובת הרב משולם ראטה</u> <u>הקול מבשר ח"א סימן י"א (צוילום מוסודי ישרון ה')</u> <u>ת"ב ושמם בכל הענין</u> (עיי"ש לגבי השמירה)... בענין החשש לדעת ר' בון... טעם זה לא הוזכר לא בש"ס דילן ולא פוסק...
---	--	--

ונראה מזה דלית מאן דחש ליה, ולפי דעה זו הלא יש לומר סברא זו גם גבי אין פורשין מצודות... שמא ינותקו הקשרים של הפח וישכח ויתקן ויעשה קשר של קיימא בשבת. ובגמרא דידן דף י"ח ע"ב מקשה גבי צמר לזורה וניחוש שמא מגיס בה ומשני בעקורה וטוחה, ופירש"י ד"ה וטוחה, דכולי האי לא טרח ומיכר, וא"כ לתקן את היתד של רחיים הוא טירחא טפי מלגלות הכיסוי או הטיח של הזורה... ועוד דלשיטת הירושלמי אתיא סיפא דרחיים כב"ש...

(האם לשיטתו כאשר החשש הוא מתיקון קל אכן יש לאסור ?)

לכן בנידון דידן שיש הפסד גדול, יש להקל באופן שכתבתי לעיל בסוף אות א'. (=והשתא בנידון דידן אם אולי השמירה נחוצה משום חשש הפסד של גניבה מותר לעמוד שם ישראל לשמור, רק יש להזהיר שיעמוד מבחוץ ובית החרושת יהי סגור ולא יכנס שמה שום אדם בשבת).

שו"ת היכל יצחק אורח חיים סימן כד

...ולעומת זאת מצינו במקומות ידועים שאסרו משום שמא יחתה, כגון צמר לתוך יורה כשאינה עקורה מעל האש כל השבת כולה, (שבת י"ח ע"ב) וכו' וכו', פעמים שגזרו ופעמים שלא גזרו, ואנחנו אין לנו לחדש גזירות, אלא שאם מצוי מאד הדבר שיצטרך תיקון אזי עלינו לאסור, וכן משום פרצות הדור, ובכגון זה יפתח בדורו כשמואל בדורו, גם לגבי דידן, עניי דעניי. ואני מוסיף ג"כ במקום שהוא אותו הדבר שבימי חז"ל מנקודת העיקרון שבדבר. על זה צריך לדון, ובזה צריך לעיין ב"ה הדק היטב. שימצא שם בעל בית החרשת בהיות שבית החרשת איננו ביתו, יש לעיין מבחינת ממצא חפץ, וכו'.

שו"ת ישכיל עבדי חלק ה' – אורח חיים סימן לג (האריך גם בענין השמירה)

בני"ד הרי לפי מה שתואר בשאלה, אין שם שום גוי שיחשדו שהוא שלוחו, ולחשוד שמא הישראל עצמו שעומד הוא עובד בשבת, אין מקום לחשוש שהרי לפי המתואר בשאלה דבר מפורסם וידוע לכל שהמכונה היא עובדת מאליה באופן אבטומטי, ועוד שהרי לפי המתואר בשאלה אין צורך לשום טיפול ופיקוח ואין צורך לשום אדם שיעמוד שם, ומה מקום לגזור פן ואולי יעמוד שם הישראל בשבת דהיא גופה גזירה לשמא יחשדוהו, ואנן ניקום ונגזור גזירה לגזירה...
...ואפי' לסי' היש אוסרים שהביא רמ"א שני' שחששו לסי' ר' בון הרי קרו בחיל דבמקום פסידא יש להקל. ונר' ודאי דגם היש אוסרים, לא חששו להא דר' בון אלא בלכתחילה במקום דאין פסידא אבל במקום פסידא לא גזור וזהו כוונת המ"א בס"ק כ"א שכ' פי' כיון דאיכא פלוגתא מקלינן במקום פסידא ע"ש, או יותר נכון דס"ל דר' בון עצמו ל"ג אלא שלא במקום פסידא, אבל במקום פסידא לא גזר, כיון דאדם בהול על ממונו אי לא שרינן ליה אתי למעבד איסור, לכתחילה...
(ד) גם מה שצייד הגרש"ז לנדרס לאסור מטעם ממצוא חפצך ודבר דבר, לפע"ד, זה ל"ש בני"ד דזה נאמר כאשר עושה כן בשבת עצמו כמו שמבוי' בסי' ש"ו שמעיין נכסיו לראות מה שצריך למחר וכו' וכן בסי' ש"ז ודבר דבר שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול וכו' דכ"ז בשבת עצמו והשאלה דני"ד היא על המשכת העבודה בשבת כשהתחילה מע"ש ובשבת לא עושה כלום ורק אם ילך לבקר שם בשבת יש ענין ממצוא חפצך, ולפי תיאור השאלה דא"צ לשום טיפול ופיקוח א"כ אין כאן ענין של ממצוא חפצך וכו'.

אלא שבמה שצייד בצד הראשון מפני שלא ילמדו להתיר בתי חרושת אחרים וכו' נראה שודאי ראוי לחשוש לזה ואינה ענין להתיר החרים דשם כל בתי החרים שוים בשיעוריהם ואם ילמדו מזה להתיר במק"א מה מקום חשש הלא הוא מותר בהחלט משא"כ בני"ד דאין כל בתי החרושת שוים בשיעוריהם והמון העם לא יוכל להבדיל ולהבחין בין א' לב' נר' ודאי במקום דנפיק חורבא כהאי ודאי דאין מקום להתיר ועוד דהרי זה בבחי' דבר התמוה לרבים דנר' לרואים כעובד בשבת ובפרט דבהח"ר נמצאת בסביבה ישראלית ורואים כמעשיהו בחול מעשיהו בשבת ודאי דאיכא זילותא דשבת לגבי הרואים.
(ו) ועוד נוסף כאשר כ' הגריאה"ה שליט"א הרב הראשי לישראל בקונטרסו דלפי תיאור השאלה שאם תיפסק העבודה נגרם הפסד גדול א"כ הרי יש מקום לחוש פן יתהווה איזה קלקול ויבא לתקן שלא יגרם לו הפסד דאדם בהול על ממונו דמטע"ז אסרו השמעת קול בשבת בסי' שלי"ח פן יבוא לתקן כלי שיר וכן בכמה דברים שיש בהם חשש קלקול שאסרו חכמים להתעסק בהם פן יתהווה בהם קלקול ויבא לתקן.

(ז) אלא דמכיון דגם אם נאסור לו לא נצא מחשש זה דיבא לעשות באיסור מטע"ז עצמו דאדם בהול על ממונו על כן יש להציע לע"ד שאם במקרה שיוחלט להתיר שזה יהיה בתנאי שיתחייב להעמיד שם שומר מבחוץ מצד הרבנות למשך כל כ"ד שעות של שבת שיעמוד שם השומר לשמור על המקום שתהיה ביהח"ר סגורה ומסוגרת כל היום וכל הלילה ובזה אין מקום חשש של תיקון במקרה של קלקול שהרי ביהח"ר סגורה ומסוגרת ואי אפשר לו לדעת אם נתהווה איזה קלקול ואף במקרה שידע הלא ישנו שומר שם מצד הרבנות שלא יתן לו להכנס שם גם בזה אין מקום חשש לשמא ילמדו להתיר בתי חרושת אחרים שהרי נראה לכל שלא התירו אלא באופן שביהח"ר סגורה ומסוגרת ורק המכונה עובדת לבד מבלי שום איש שיעמוד עליה וגם בהשגחת שומר מצד הרבנות וגם להם יכולים להתיר באופן כזה.

(ח) לאור כל האמור נלע"ד דיש מקום להתיר ע"פ התנאי האמור היינו שיעמידו משגיח מצד הרבנות שיעמוד שם כל ליל שבת ויומו שלא יתן לשום איש לגשת שם ואולי גם לחייב את בעל בית חרושת למסור מפתח ביהח"ר לרבנות או לב"כ לכל הכ"ד שעות של שבת ובזה יהיה הדבר בטוח שלא יבואו לידי חילול שבת זה הנלע"ד.

שו"ת היכל יצחק אורח חיים סימן כה / פסק הדין בשאלה הנ"ל ממועצת הרבנות הראשית.

ט"ז בסיון תשי"ב. כבוד ידידנו מכובדנו הרב הגאון ר' שלמה זלקינד שליט"א הרב של רמת - גן שלום וברכה.
בנידון השאלה, שאלת חכם חצי תשובה, שבאה אלינו מכ"ת ע"ד בית החרושת של מר בנימין כהן נ"י ברמת - גן לייצור קלציום העובדת באופן אבטומטי, אחרי שבהתאם להחלטת המועצה המורחבת של הרבנות הראשית לישראל בקרנו אנחנו הח"מ אתמול בבית החרשת בלויית מעכ"ת וחקרנו יחד עם כ"ת את מנהלי העבודה ואת בעל בית החרשת עצמו, ואחרי הדיון יחד עם כ"ת שליט"א מרא דאתרא, הסכמנו פה אחד כדלקמן: מתירים שהמכונות ימשיכו גם בשבת בפעולתן האבטומטית שמלפני השבת, אך בתנאי שהבית כולו יהא סגור ומסוגר, משעה עשרים דקה לפני שקיעת החמה בעש"ק עד לשעת צאת הכוכבים במוצש"ק, ולא ימצא בה שום אדם. למעלה בכניסה של הבנין ייתלה שלט: סגור כולו בשבת, אין בו אדם ביום הקדוש. נא למסור במוקדם לבית החרשת.

שו"ת באר משה (שטרן) חלק ו סימן קכט - בדין חימום מקוה בשבת

...והגם שאיתא בירושלמי (פ"א משבת הל"ה) לחד מאן דאמר, דהטעם שאין נותנין חטים בריחים של מים אלא כדי שיטחנו כל צרכן מבעוד יום, ומפרש ר' יוסי בי רב בון הטעם, מפני שהוא שכח ותוקע את היתד... ואם כן גם בנידון דידן היה לנו לאסור להחם על ידי מעשה העלעקטרי שמא יתקלקל שום דבר בהמכונה ויהיה מוכרח לתקן (וכעין זה מצינו שמא יתקן כלי שייטין, שמא יתקן כלי שיר), זה גם כן אינו כלל, מהאי טעמא שכתבתי דכאן בענינו המכונה המחמם הוא לגמרי במקום אחר רחוק מבור המקוה ולא חיישינן לזה, אבל נראה שיותר טוב להניח מנעול על המכונה שלא יהיה באפשרות לתקן, והמפתח יהיה מונח אצל גבאי או שמש דהבית הכנסת או בבית המדרש ובזה יצאנו מכל חששות.

ט) ותקנה זו שיהיה מנעול על המכונה המחמם בלאו הכי נחוץ ומוכרח, דמעיד אני שפעם אחת כשהלכתי בשבת בבקר אל מקוה אחת מצאתי שהיתה קרה לגמרי, כי נתקלקלה המכונה, ופתאום בא נכרי אחד שקראו לו השמש לתקן המכונה, ואמרתי להעומדים שם שחלילה להניח לתקן שום דבר כדי שיתחיל העלעקטרי להחם ביום השבת, והאיש שקרא להגוי לא השגיח להתראתי, אז אמרתי להעומדים שם שחלילה אל ילכו להמקוה אחר שיתחמם, רק ילכו למקוה אחרת כי בעזה"י הרבה מקוואות לאנשים נמצא בסביבותינו, מקצתם הטו אוזן קשבת לדברי, ומקצתם שאור התורה לא האיר רוחם, אטמו אזניהם, אז אמרתי כמה גדולים דברי הירושלמי (הנ"ל). אבל עכ"פ שפיר מהני תיקון לסוגרו על ידי מנעול, והמפתח ימסרו לגבאי הקהל. עד עתה בעזה"י נידון דידן יצא בהיתר. וביותר יש להקל עתה בזמנינו, חדשים מקרוב תיקנו, שבין הוצאת המים מבור המקוה ובין זיבת המים להבור הכל נעשה ע"י מלאכת החשמל ואין ידי אדם נוגעים בהם לא בחול ולא בע"ש ובשבת. ולפי"ז אין אנו נזקקים לכל הפילפולים הנ"ל שנאמרו עד עתה, והכל שרי בפשיטות.